

ȘTIRI DOCUMENTARE DESPRE AȘEZĂRILE MOȘNENEȘTI DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA, ÎN SECOLELE XVI—XIX

Mircea Alexandrescu

Județul Dîmbovița a fost unul din cele mai vechi și puternice centre moșnenești din Țara - Românească. Satele de moșneni erau masate, în majoritatea lor, în partea de nord a județului, în zona deluroasă și de munte. Din documentele cercetate s-au putut desprinde centrele mai importante, constituite astfel : zona Șerbănești, Moțăeni, Fieni, Țița, Cucuteni, Buciumeni, Pietroșița ; zona Gemenea, Bărbulețu : apoi Cindești-Deal Cindești-Vale, Aninoșani și Dragodănești, Tătărani, Bădulești, etc. Sînt informații în legătură și cu modul de creare al proprietăților acestei categorii de țărani liberi ; unele s-au format prin „curățitură” sau „curătură” de pădure. Hotărnicile specifică în descrierea hofarelor unor astfel de moșii, copaci de pădure și chiar pomi fructiferi. Alte proprietăți moșnenești s-au format prin danii ale voievozilor pentru diferite servicii militare. Istoricul A.D. Xenopol, care a studiat acest aspect, arată : ...documentele anterioare jumătății veacului al XVI-lea conțin cu deosebire dăruiuri de moșii făcute de domni vitejilor războinici¹. De asemenea, sînt știri în legătură cu evoluția proprietății moșnenești, a procesului de sărăcire și deposedare de pămînt, de rumânizare a moșnenilor. În legătură cu aceste aspecte, același istoric concluziona că, la sfîrșitul secolului XVI „elementul țaranilor supuși sporea neconținut prin coborîrea în rîndul lor a moșnenilor scăpătați, care se vindeau rumâni sau vecini puternicilor zilei². În afara cauzelor interne, la destrămarea obștilor țaranilor liberi, a contribuit din plin și factorul extern, al subordonării Țării-Românești față de turci. Un singur exemplu în acest sens este elocvent. În condica Visteriei din luna ianuarie 1695, în afară de birul obișnuit, mai este trecută și suma de 29.888 lei numai pentru birul datorat lui Ali Pașa. Din această sumă nu se rețineau pentru „nevoile țării” decît 450 lei, de către „mai marele peste ciubotele și papucii domnului³.”

Prezentăm documentele cercetate nu neapărat în ordinea cronologică/ci potrivit problemelor enunțate mai sus. Un prim document este cartea domnească a Voievodului Alexandru al II-lea Mircea, din 7 octombrie 1569, prin care întărește unui grup de moșneni o cumpărare de moșie în Fieni ; „Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele popi Micului și lui Mareș și lui Mareș și lui Stoian și Gilea și Petrescu și Voica și Opri și Dragomir și cu toți feciorii lor cîți Dumnezeu le va

1. A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. V., p. 142, Iași 1896.

2. *Ibidem*, p. 139.

3. *Ibidem*, vol. VIII, p. 155.

dărui să le fie lor moșie la Dărmocsin între Fienii Mari“. În continuare, în descrierea hotarelor acestei moșii se indică folosirea ca semne de hotar a copacilor rămași în urma curăturilor făcute de către locuitori : „...să știe hotar din obîrșia Glodului din sus pe culme la rîpă și dă acolea pã matcã în jos pînã la teiu... și dã acolea pînã la stãjeler...“⁴

De reținut din acest document „Scriș în minunata cetate a Tîrgoviștei“, numele lui Nan, care este menționat și în documentul din 14 iulie 1532, prin care voievodul Vlad Înecatul întărește acestuia și fratelui său Stan ocine în satul Fieni, numite Comarnic și Vaca.⁵ Un alt izvor de informații cu privire la alte cete de moșneni îl avem în două copii de pe hrisovul dat tot de către Alexandru al II-lea Mircea, din 1572 : „Dat-am domnia mea această poruncă a domnii mele lui Berivoi cu cetașii lui ca să le fie moșie la «Fiani» pînã la pietrile lui Nan.“ Tot prin intermediul acestui document, în descrierea hotarelor moșiei, mai sînt pomenite și alte nuclee moșnenești vecine din satele Țița și Cucuteni.⁶ Mai spre nord sînt apoi semnalate grupurile de moșneni din satele Buciumeni și Pietroșița. Cartea domnească a Voievodului Radu Șerban, din 15 ianuarie 1605, arată că s-a întărit lui Mihnea Armașu niște ocine cumpărate în satele amintite, de la niște moșneni „care s-au închinat ca să fie vecini“.⁷ Un alt centru moșnenesc este menționat de uricul Voievodului Gavril Movilã, din 1619, în satul Șerbănești.⁸ Cu timpul/în această zonă s-au ridicat și alte grupuri de moșneni, ce intră în conflict cu mai vechiul grup al berevoieștilor. Anaforaua „velișilor boieri“ din 1805 indică pricina ivită între moșnenii berevoiești și boierești. aceștia din urmă trăgîndu-se din moșul lor Nicolae Boierescu, pentru cotropire de pãmînt în hotarul moșiei Fieni. Prin intermediul acestui document avem știri și despre vechiul obicei al pãmîntului folosit în judecãți de acest gen, numit „carte peste carte“. El consta din aceia că într-un astfel de proces, partea nemulțumită putea cere rejudecarea procesului și o nouă măsurătoare a pãmîntului în litigiu, cu un număr dublu de boieri hotarnici folosiți de partea adversã ; în cazul acesta măsurătoarea nouă s-a făcut“... după cum s-a întocmit cu 24 boieri hotarnici care au îndreptat semnele ce făcuse Berivoe cu 12 boieri (care) au rămas netrebnice“.⁹ Un ultim document pentru moșnenii din această parte a județului pe care îl amintim este cel

4. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, document neinventariat la data cercetării ; este un original, scris pe pergament, în limba slavonã, cu pecete aplicatã în cearã verde, cãzutã ; a fost datat de autorul acestei lucrãri. Documentul a fost depus la aceastã filialã de cãtre prof. N. Bungrezeanu, împreunã cu o copie din anul 1805, transcrișã tot de cãtre autor. Originalul „...s-au tãlmãcit în limba rumãneascã intocmai dupã hrisovul cel slovenesc la Curtea Domneascã ot Sfîntul Gheorghe Vechi — 1805 iulie (20) — Chirilã dascãl slovenesc pisat.“

5. George Potra, Tezaurul documentar al jud. Dimbovița, doc. nr. 23/1532, p. 111, Tîrgoviște 1972.

6. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 259/1572 și nr. 1/1572, copii. Pentru satul Cucuteni vezi documente prezentate de Gh. I. Mareș în „Documenta Valachica“, p. 125-149.

7. George Potra, Op. cit., doc. nr. 130/1605, p. 131.

8. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 260/1619, tipãriturã.

9. Ibidem, doc. nr. 268/1805, copie.

din 1841, o hotărnicie a moșiei Berevoiești din Fieni, denumire luată, după cum ușor se constată, de la moșul Berivoie din secolul XVI.¹⁰ Alte documente ne dau știri refeirtoare la noi zone cu sate moșnenești. Interesante sînt datele ce le avem din anii 1695 și 1696 prin care Ianache Văcărescu, mare agă, cumpără, prin trei acte, pămîntul moșnenilor din satul Tabăra de Jos cu 15 taleri funia (la 15 decembrie 1695), pămîntul moșnenilor din satul Pogorișul cu 284 taleri (la 1 februarie 1696), precum și de la Radu Păsăroiu două funii de moșie, adică 100 stînjeni, tot în satul Tabăra de Jos, cu 25 taleri (la 19 noiembrie 1696).¹¹ O hotărnicie, din 6 iunie 1779, ne indică grupul moșnenilor din zona Cîndeștilor, (Cîndești Deal, Cîndești Vale, Aninoșani și Dragodănești) ce-și măsoară o stăpînire a lor în moșia Boteștilor, în suprafață de 1015 stînjeni.¹²

Moșnenii din Cîndești-Vale, spre mai mare siguranță, își păstrau actele toți la un loc, la Stănel al Niții și sora acestuia Dragomira, după cum ne informează documentul din 1796.¹³ Despre vechimea moșnenilor din satele Dragodănești și Aninoșani ne informează documentul din 4 octombrie 1853; este un înscris dat de către Niță Rădulescu din satul Dragodănești altor patru locuitori, din care reiese că, „...**din vechime** înaintea hotărniciei, au făcut părinții numiților **curățitură** în pădure la Aninoșani și făcînd ogradă au împodobit-o cu pomi”.¹⁴ Alte două documente ne dau știri nu numai despre moșnenii din satele Tătărani și Pietroșița, dar și despre folosirea pomilor fructiferi ca semne de hotar. Primul document, din 13 august 1669, menționează hotarul unui loc ce s-a vîndut de către feciorul Stanciului din Pietroșița, popii Dumitru din Țița, care mergea „... din Podul Țiței din jos pe lângă mărul lui Oprea”.¹⁵ Cel de al doilea, din 20 iulie 1799, indică hotarul dintre moșiile Tătărani și Căprioru ce mergea „...pe din sus de părul cel uscat” sau „s-a înfierat un stejar cu semnul mănăstirii”, sau „s-a făcut semn într-un măr”.¹⁶ Despre moșnenii din Gemenea ne vorbește documentul din 1756. Este vorba de un lung proces al gemenenilor purtat cu egumenul mănăstirii Sfîntul Gheorghe, ce încercase ani în șir să le cotopească curăturile și să-i rumânească. Lăcomia acestuia este domolită de către mitropolitul țării, în a cărui hotărîre se arată: „...iar hotărînicia cu greșeală s-au făcut căci se făcuse moșia masă mănăstirii, dar moșiile de munte nu sînt asemenea cu moșiile de cîmpu, **ci din început, de la strămoși**, care au găsit cite un loc de casă acolo și-au făcut casă **și unde au curat pădure acolo au avut livezi de finu și dă pomi și loc de hrană**...”¹⁷ Cele mai complete

10. Ibidem, doc. nr. 90/1841, orig.

11. George Potra, Op. cit., doc. nr. 665, 669, 668/1695—1696, pp. 487, 492, 515.

12. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 262/1779, orig.

13. Ibidem, doc. nr. 30/1796, orig.

14. Ibidem, doc. nr. 169/1853, orig.

15. Ibidem, doc. nr. 4/1669, orig.

16. George Potra, Op. cit., doc. nr. 1051/1799, pp. 934-935.

17. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise, foi volante, doc. nr. 13/1756, orig. — Documente privind satul Gemenea au fost prezentate de autor într-un referat susținut la D.G.A.S. București, precum și în „Revista Arhivelor nr. 3/1976. fiind apoi preluate și de către Pirvan Dobrin și prezentate în „Arhiva Valchica”, pp. 169-174.

și globale știri despre satele moșnenești din acest județ le avem însă în actele de improprietărire din anii 1864—1865. Din cercetările făcute asupra acestor documente s-a putut întocmi un tabel cu satele respective, din care se pot observa lucruri interesante. În primul rând în județul Dimbovița nu mai existau decît cinci sate unde o moșie era stăpînită, în exclusivitate, numai de către moșneni. Alte șapte sate poartă denumirea de „proprietate rătășească“, denumire pe care de regulă o întîlnim în Moldova, iar într-un număr de 24 sate, moșnenii stăpîneau pămîntul împreună și cu alți proprietari, de obicei mari moșieri. Dăm mai jos tabelul respectiv.¹⁸

Sate cu proprietari moșneni

Nr. crt.	Denumirea satului	Numele proprietarilor moșiei	Observații
1.	Gemenea	moșneni	Plaiul Dimbovița
2.	Voinești	„ „	„ „
3.	Izvoare	„ „	„ „
4.	Tătărani	„ „	Plasa Dimbovița
5.	Butoiu	„ „	„ „

Sate proprietate rătășească

1.	Hulubești	„ „	Plasa Dimbovița
2.	Cringurile	„ „	Plasa Cobia
3.	Gura Foi	„ „	„ „
4.	Picior de Munte	„ „	„ „
5.	Crovu	„ „	„ „
6.	Brănești	„ „	„ „
7.	Podurile Unite - Glodeni	„ „	„ „

Sate cu proprietari moșneni și moșieri

1.	Moroeni	Barbu Bellu Șerb Popescu Moșneni	Plasa Ialomița
2.	Pietroșița	Idem	Idem
3.	Ursei	Barbu Bellu Moșneni	Idem
4.	Vișinești	Idem	Idem
5.	Virfurile	Idem	Idem
6.	Șerbănești	Idem	Idem
7.	Valea-Lungă	Alecu Brătescu Moșneni	Idem
8.	Pietrari	Sache Porolneanu Moșneni	Plaiul Dimbovița
9.	Bărbuleșu	Iancu Crețulescu Moșneni	Idem
10.	Riul - Alb	Ana Iacobescu Ion Petreanu Moșneni	Idem
11.	Runeu	Alexandrina Burchy D.I. Mihăilescu Gh. Bibescu Zinca Poltivoros Moșneni	Idem

18. Idem, Primăria or. Tirgoviște, reg. nr. 1/1864-1865, în întregime.

12. Cucuteni	Zinca Deljeanu Sache Poroineanu Moșneni	Idem
13. Cazaci	Alecu Brătescu Moșneni	Plasa Dealul
14. Bilciurești	Gr. Petreanu N. Fundățeanu I. Varlem St. Greceanu Moșneni	Plasa Ialomița
15. Speriețeni	Alecu Condeescu Gh. Mavrodol Moșneni	Plasa Cobia
16. Cuparu	Zamfirache Crețeanu Moșneni	Idem
17. Cojocarui	Iorga Cojocăreanu Eufrosina Bunescu Gr. Ralea Moșneni	Idem
18. Cobia	Schitul Cobia Moșneni	Idem
19. Bădulești	N. Lerescu Moșneni	Idem
20. Morteni	V. și Elena Cuțaridu Moșneni	Idem
21. Greci	A.N. Șuțu N. Petrescu M. Fundățeanu Moșneni	Idem
22. Broșteni	Vasile Marinescu D. Diaconu Nicolae Moșneni	Idem
23. Uliești	G. Predescu N.N. Manolescu Moșneni	Idem
24. Butoiu	C. Cantacuzino C. Vasiliu Ig. Coslopol Moșneni	

Un aspect interesant, în legătură cu proprietatea moșnenească, îl constituie și modul lor de vânzare. Se putea vinde fie numai sădirile, fie numai pământul și bineînțeles cu totul. În fiecare caz acest lucru se menționează în mod expres în actul de vânzare-cumpărare (zapisul) respectiv. Cîteva documente în acest sens întăresc cele afirmate. La 10 septembrie 1735, în satul Gemenea, Radu Vârzaru vinde lui Stoica Corbu din Runceasa „...precum să se știe că i-am vîndut o livadie de fîn, cu meri, cu nuci i cu ce s-ar afla pe ea”.¹⁹ Zapisul din 29 ianuarie 1765 arată și mai clar cum se face vânzarea : „Adică (eu) Radu Vărcescu ot Gemenile dimpreună cu feciorii miei dat-am acest al nostru zapis la mîna părintelui popii Antonie și a feciorilor sfinției sale precum să să știe că de a noastră bunăvoie i-am dat sfinției sale o livadie de pomi, cu pămînt cu tot”.²⁰ Un alt document, din 1856, atestă numai vânzarea pămîntului ;

19. Idem. Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 4/1735, orig.

20. Ibidem, doc. nr. 14/1765, orig.

Gheorghe Purice din Cindești-Vale vinde lui Gh. Petcu un loc, specificându-se însă „...iar de mărul creșesc să nu se atingă că așa ne este vorba”.²¹ Un aspect important pe care îl oferă alt grup de documente, este cel referitor la procesul de destrămarea al obștiilor de țărani liberi, al deposedării de pământ și rumânizării lor, ca urmare a permanenței lor sărăciri, din cauza creșterii neconținute a gradului de exploatare. Înăsprirea sistemului administrativ-fiscal, mai ales din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu și continuînd cu cel fanariot, a dus la mari prefaceri în sinul acestei categorii sociale. Factorii care au profitat de continua sărăcire a țărănimii libere au fost. marea boierime, domnia, biserica, unele elemente ridicate din sinul obștiilor, precum și deținătorii de dregătorii din sistemul administrativ-fiscal, ultimul aspect fiind valabil mai ales în perioada fanariotă. Pentru susținerea celor afirmate mai sus prezentăm documente ce ilustrează aceste aspecte. Domnia caută prin orice mijloace să-și întărească poziția economică, prin acaparări de moșii și sate, pentru a putea face față concurenței marelui boierimi. Constantin C. Giurăscu și Dinu C. Giurăscu consemnează ca mari posesori de terenuri, vii și sate pe Radu Șerb cu 71 asemenea bunuri, Mihai - Viteazul cu 44, apoi marele ban Udrea Băleanu cu 38.²² Constantin Brîncoveanu face numeroase cumpărări de locuri, case, pivnițe și prăvălii în județul Dimbovița și orașul Tîrgoviște, chiar în timp ce era domn.²³ Fără îndoială că și marea boierime, deținătoare și a marilor dregătorii, s-a întrecut în acapararea de cît mai multe bunuri și desigur în dauna celor aflați în mari nevoi. Cronica Anonimă Brîncovenească consemnează că unul din acești dregătiroi rapaci a fost și clucerul Constantin Știrbei, căruia Voievodul Constantin Brîncoveanu îi încredințează spre administrare județul Dimbovița; acesta îl jefuiește cumplit fiind necesară intervenția domnului pentru a pune capăt samavolniciei, admonestîndu-l: „...Ai luat județul Dimboviții, l-ai prădat de n-au rămas ca un sat”.²⁴ Un alt aspect al destrămării obștiilor moșnenești dimbovițene este ilustrat de documentul din 17 februarie 1615, prin care Voievodul Radu Mihnea întărește ocină lui Stan Ceaprazarul în satul Cringurile, pe care a cumpărat-o în timp „de foamete mare și rea”,²⁵ precum și actul din 14 iulie 1684, prin care Drăguș diaconul din satul Buciumeni, împreună cu frații săi, se împrumută de la Damaschin, duchiul Mitropoliei Tîrgoviște, cu 15 taleri pentru plata haraciului, punînd zălog moșiile lor din Fieni.²⁶

Aceste nevoi au devenit atît de puternice încît ele au dus la spargeri de sate. La 11 iunie 1631, Voievodul Leon Tomșa scutește de dări și slujbe pe locuitorii satului Livezi care „s-au risipit de bogate păsuri și

21. Ibidem, doc. nr. 70/1858, orig.

22. C-tin și Dinu C. Giurăscu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, p. 231, București 1975.

23. George Potra, *Op. cit.*, doc. nr. 660/1695; 662/1695; 695—697/1697; 707/1699; 710/1699; 713/1699; 749/1711, pp. 481-576.

24. Apud D. H. Mazilu, *Cronicarii Munteni*, p. 231, București 1978.

25. George Potra, *Op. cit.*, doc. nr. 178/1615, p. 139.

26. Ibidem, doc. nr. 614/1694, p. 435. Dumitru Stancu publică 9 documente privind satul Fieni, în „Acta Valachica”, pp. 187-196.

nevoi ce au avut asupra lor”,²⁷ iar la 15 martie 1642, locuitorii satului Mărăcineni dau un înscris vătafului Vintilă prin care se angajau că, dacă nu vor plăti bani birului pe timpul cât au fost fugiți (1640—1641) atunci se vor da rumâni cu pământ cu tot : „...iar noi satul Mărăcineni am fugit și ne-am lăsat birul...”²⁸ Sistemul de zalogire al moșiilor pentru datorii de către moșneni devine un fapt tot mai des întâlnit, mai ales în prima jumătate a secolului XIX.

Avem astfel de exemple în satul Bădulești în anii 1826, 1827, 1831 și 1851. În ordinea anilor arătați documentele arată că : Ion Vlăsceanu dă o adeverință la mîna lui Ion sin Bîrdălica Tudor prin care confirmă primirea înapoi a 34 taleri, pentru care îi dăduse zalog o livadă de pruni : printr-un zapis, Radu sin Hristache croitorul pune zalog partea sa de moșie pentru 75 taleri împrumutați de la popa Dumitru ; popa Dinu primește și el o adeverință de la cumnatul său pentru un loc răscumpărat și în fine, un înscris prin care Niță Stan se împrumută cu 22 lei de la Radu sin popa Dinu, cu dobîndă de 2 lei la zece pe an, punîndu-și zalog moșia.²⁹ Tot în 1851 Năstase sin Doicescu din satul Gemenea se împrumută de la Ion Ciortan cu 110 lei, dîndu-i în schimb în stăpînire o livadă, pe timp de zece ani : „...și drept acești [bani] i-am dat o livadă ce se numește la Valea lui Oer, în ani zece, adică zece, să aibă a stăpîni în bună pace nesupărat de nimeni”.³⁰ În același sens semnalăm și zapisul din 19 iulie 1865, prin care Ion Mihai Ainișanu din Cîndești Vale împrumută de la preotul Marin sin Gheorghe 300 lei, pentru cumpărarea a doi boi, iar ca zalog „m-am învoit ca să-i dau slugă în curte pe fiul meu Ion”.³¹

Încercările de acaparare a pămîntului „prin silnicie” sînt frecventate în județul Dîmbovița. Un document din 1735 se referă la moșia „Velinașul” cumpărată de către moșnenii cîndeșteni, moșie ce ani în șir a vrut să le-o smulgă cu forța pîrcălabul Oprea.³² Alte patru documente din același sat, din anii 1796, 1841 și 1866, se referă la același aspect : reținem, ca mai semnificativ, pe cel din 1796 ce hotărniceste părțile de moșie cuvenite lui Toma moșneanuî, cotropite de către „Schitul Micșani ce-i zice și Pirlita”.³³ Deosebită este știrea din 4 iulie 1808, prin care moșnenii cîndeșteni refuză a mai primi pe arendașul Alexe „suditul chezaricesc”, din cauza încălcărilor de moșie și grave abuzuri : „... și de aceia nu-l primesc și în viitor, pentru urmările cele cumplite, că avînd și alte alișvelişuri cu locuitorii dintr-acest sat, s-au arătat cu multă răutate asupra lor”.³⁴ Aceiași locuitori reclamau, la 6 august 1851, Subcir-

27. Ibidem, doc. nr. 288/1631, p. 161.

28. Ibidem, doc. nr. 351/1642, pp. 210-211.

29. Fil. Arhiv. Statului jud. Dîmbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 55/1826 ; 56/1827 ; 58/1830 ; 143/1851, orig.

30. Documentul se află în păstrarea prof. A. Dunea care ni l-a prezentat spre transcriere.

31. Fil. Arhiv. Statului jud. Dîmbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 229/1865, orig.

32. Ibidem, doc. nr. 10/1735, orig.

33. Ibidem, doc. nr. 2/1796 ; 87 și 90/1841 ; 232/1866, orig.

34. Ibidem doc. nr. 33/1808, orig.

muirii plășii Dimbovița că, Stan sin diaconu, popa Pavel și Stan al popii din Cindești Deal le-au luat „în silnicie“ mai multe livezi.³⁵ În satul Gemenea rolul de destrămətori ai obștii se pare că a revenit neamului Vărzăreștilor, ridicați în timpul lui Matei Basarab la mari dregători. În Letopisețul Cantacuzinesc este consemnat paharnicul Constantin Vărzaru și armașul Radu Vărzaru, ultimul amestecat în uciderea stolnicului Constantin Cantacuzino. Aceștia sînt socotiți de logofătul Stoica Ludescu ca fiind de neam rău, adică „morococeni“, trăgîndu-se dintr-un „grădnariu de verze“, de unde și numele (porecla) de Vărzaru.³⁶ Nu știm care este adevărul în această problemă, cert este însă că acești Vărzărești, la începutul secolului XIX, stăpîneau multe părți din moșia Gemenea. De asemenea, același Alexe suditul, prin mijloace oneroase, acaparează și el multe proprietăți moșnenești din acest sat : „...fiind înclinat și ajuns cu cei ce se aflau dregători... adică ispravnic, sameș și zapciu, în feluri de chipuri [și] mijloace, de veneau asupra lor cu nesuferite și nedrepte ceteri de care nu puteau jăluitoarii a răsufila...“.³⁷ Un exemplu clasic de acaparare a pămîntului îl avem în satul Bădulești. Logofătul Radu sin popa Dinu cumpără între 20 martie 1848 și 24 decembrie 1850, de la diverși locuitori din sat, 11 pogoane loc de arătură, 12 prăjini locuri de casă și 13 locuri cu pădure, operațiunea făcîndu-se prin 22 zapise. Același logofăt mai cumpără în anii 1852—1857 încă de 13 ori, iar în anii 1859—1860 de 6 ori.³⁸

O astfel de știre avem și din satul Bărbulețu, la 7 august 1840 ; Tudor Gheorghe, silit de nevoi, își vinde întreaga moșie lui Neagoe Cucu și popii Gheorghe : „...să să știe că le-am vindut partea mea dă moșie din Văcăiaca... să aibă a stăpîni din apă ,din cîmpu, din pădure cu livadă de finu, cu locuri de hrană și orice să află pă dînsa“.³⁹

Cea mai gravă urmare a procesului de destrămare a obștiilor de țărani liberi, a sărăcirii lor, a fost însă pierderea libertății, trecerea în stare de rumănie. Trecerea în această stare s-a făcut fie cu satul întreg, fie individual. Cauzele trecerii în această situație au reieșit deja din documentele arătate mai înainte. Facem însă mențiunea asupra schimbării conținutului rumăniei, din perioada de care ne ocupăm, în sensul că ; dacă la început starea de rumănie se exercita asupra celui aflat în această situație, fără a se transmite urmașilor săi acum, cel rumânizat transmite această stare și urmașilor săi. Pentru aceste motive, în mai toate actele de rumânizare, se face mențiunea de perpetuare a rumăniei asupra feciorilor existenți și chiar asupra celor care încă nu s-au născut. Un alt aspect pe care îl subliniem este acela că, înrumânirea globală, a satului întreg, se face de către domnie, biserică sau marii dregători, pe cînd cea individuală se face și de către dregătorii mai mici, egumeni de mănăstiri, boiernași și chiar moșneni. Spre exemplu, revenim la documentul arătat

35. Ibidem, doc. nr. 153/1851, orig.

36. Apud. D.H. Mazilu, Op. cit., p. 60.

37. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise fol volante, doc. nr. 4/1817, orig.

38. Ibidem, doc. nr. 122-144, 157-184/1848-1860, orig.

39. Documentul se află în păstrarea prof. A. Dunea care ni l-a prezentat spre transcriere.

mai înainte, prin care unii moșneni din satele Pietroșița și Buciumeni trec în stare de rumânie, la 15 ianuarie 1605, sub stăpînirea lui Mihu Armașu.⁴⁰

La 8 martie 1616, satul Bezdead căzut sub stăpînirea spătarului Leca, pedepsit cu moartea de Voievodul Radu Mihnea pentru hiclenie, se răscumpără de la domn cu 100.000 de aspri.⁴¹ Moșneanul Stoica din Gemenea vinde, la 28 septembrie 1629, vornicului Hrizea doi rumâni ce-i avea cu 30 de galbeni, unul în Gemenea și altul în Pietrari.⁴² În satul Brănești, la 26 noiembrie 1633, Moga și fiul său se vînd rumâni lui Bunea logofătul : „...să-i fim rumâni de moșie eu Moga și fiul meu Ion, ce scrie mai sus și cu cîți feciori vom face de acum înainte și cu toată moșia noastră“.⁴³ Acelaș dregător aduce în stare de rumânie, la 11 iulie 1634 și pe moșnenii Stan cu fiul său pentru 5200 bani,⁴⁴ apoi pe Ion fiul lui Radu din Fieni, la 28 noiembrie 1636 : „...m-am vîndut dumnealui cu feciorii mei cîți îmi va da Dumnezeu ca să-i fiu dumnealui moșie și feciorilor dumnealui,“⁴⁵ și tot aceluiași Bunea se vînd, la 6 aprilie 1638, Ioniță din Brănești, Dumitru și Micu din Putineiu de Cîmp : „...să-i fim rumâni noi și feciorii noștri în veac“.⁴⁶ Alte asemenea cazuri ne sînt semnalate în satul Tătărani unde, în 1641, doi locuitori împreună cu fii lor se vînd rumâni, cu ocină cu tot, marelui vistier Radu.⁴⁷ Prin trei zapise din 17—18 decembrie 1654, mai mulți locuitori din Fieni se vînd rumâni, cu pămînt cu tot, lui Evstratie mare postelnic. Printre ei se numără și Nan cu feciorii săi, care se trăgeau din vechii cetași de moșneni așezați în acest sat în urmă cu un veac.⁴⁸ În 1657, tot Svstratie împreună cu bani alți locuitori din Fieni, condiționînd neplata datoriei la timp cu trecerea lor în stare de rumânie : „...și pentru dobînda banilor să aducem dumnealui 20cară de lemne, încărcate foarte bine, iar de nu vom da banii la zi cum ne iaste tocmeala, noi să fim dumnealui toți rumâni și cu feciorii noștrii“.⁴⁹ Înrumânirea de moșneni din Fieni de către acelaș Evstratie continuă în acest an prin împrumuturile date lui Stanciu Ūchiașu, care se pune zălogcu tot neamul său : „...iar de nu-i vom da și va trece de zi sau ne vom scăpa de cuvînt decum scrie mai sus, iar noi și cu toți feciorii noștri și cu toată moșia noastră din Fieni să avem a fi dumnealui rumâni și moșie ohabnică“. La fel procedează și cu popa Necula și alți locuitori din Fieni.⁵⁰ O ultimă informație pe care o dăm în legătură cu acest aspect este furnizată de documentul datat între anii 1669—1672, prin care 10 locuitori din satul Cucuteni se împrumută de la Mihail Cantacuzino, mare postelnic, cu 66 ughi, iar în caz de neachitare

40. Loc. cit.

41. George Potra, Op. cit., doc. nr. 183/1616, p. 140.

42. Ibidem, doc. nr. 272/1629, p. 158.

43. Ibidem, doc. nr. 301/1633, p. 166.

44. Ibidem, doc. nr. 305/1634, p. 169.

45. Ibidem, doc. nr. 317/1636, p. 181.

46. Ibidem, doc. nr. 325/1638, p. 185.

47. Ibidem, doc. nr. 348/1641, p. 208.

48. Ibidem, doc. 453-455/1654, pp.292-294.

49. Ibidem, doc. nr. 472/1657, pp. 309-310.

50. Ibidem, doc. nr. 470/1657, p. 308.

în termen atunci „...să fim dumnealui rumâni, noi și cu toți feciorii noștri ciți avem și ciți ne va mai dărui Dumnezeu și cu toate moșiile noastre“.⁵¹

Un aspect interesant, după părerea noastră, este și acela că în satele moșnenești existau știutori de carte, în afară de preoți sau diaconi, pe care îi găsim în toate satele, indiferent de categoria lor, fapt ce infirmă încă odată părerea greșită că scrisul în limba română s-ar fi răspândit la sate abia în secolul XIX. Documentele cercetate susțin cele afirmate, arătând ca știutori de carte pe logofeți, vătafi de sate și chiar simpli moșneni. Aceștia, împreună cu preoții satelor, întocmesc uneori chiar și acte de hotărnicie. Prezentăm câteva exemple mai semnificative ; „Scris-am eu Stanciu vătaful sin lu judelui ot Țița“ zăpisul de vânzarea mai multor locuri din satul Fieni în anul 1648 ;⁵² „Și am scris eu Ion logofăt“ pentru vânzarea unei siliști în satul Tătărani în anul 1662 ;⁵³ „Piz az Radu logofăt ot Brănești“ un zăpis de vânzare din 1664.⁵⁴ În zăpisul din 6 iunie 1667, prin care Cirstea logofătul „ot Săteni“ vinde muntele Curmătura, printre alți martori cu ranguri, se iscălesc și doi simpli moșneni „Nedelco ot Săvești“ și „Vladimir ot Pogorișul“.⁵⁵ Și în zăpisul din 1669—1672 se specifică simplu : „Și am scris eu Dumitrașco“ din satul Cucuteni.⁵⁶

Interesant este actul de hotărnicie al moșiei Căldărușani din Țița întocmit și iscălit de către preoți, diaconi, vătași și moșneni știutori de carte din satele Fieni, Cucuteni, Moțăieni și Țița, în anul 1772 : „Și pentru mai advărată credință ne-am iscălit mai jos :

Popa Tudosie sin popa Badea ot Țița adeverez
 Popa Ion sin popa Gheorghe ot Țița adeverez
 Eu Savul Patraulea zet popa Gheorghe ot Țița adeverez
 Antofie vătaf martor
 Popa Barbul ot Cucuteni martor
 Popa David ot Moțănei martor
 Diaconul Ioan ot Fieni
 Popa Ili adeverez ot Moțăeni“.⁵⁷

Un zăpis din satul Gemenea din anul 1779 se încheie cu „Si am scris eu diaconul Cristian“.⁵⁸ iar în satul Dragodănești zăpisele erau scrise, în 1792, de către „Andrei logofătul“.⁵⁹

Un ultim grup de documente pe care le prezentăm în legătură cu satele moșnenești se referă la posesia de mori. Zăpisul din 1775 ne dă știrca că Soare Ion și alții, din satul Țița, vind preotului Tudosie un pod

51. Ibidem, doc. nr. 543/1669-1672, p. 369.

52. Ibidem, doc. nr. 399/1648, p. 245.

53. Ibidem, doc. nr. 498/1662, p. 333.

54. Ibidem, doc. nr. 509/1664, p. 340.

55. Ibidem, doc. nr. 533/1667, p. 360.

56. Ibidem, doc. nr. 543/1669-1672, p. 370.

57. Ibidem, doc. nr. 922/1772, pp. 771-772.

58. Fil. Arhiv, Statului jud. Dimbovița, Colecție de documente manuscrise fol vo-lante, document din 1799, neinventariat la data cercetării.

59. Ibidem, din anul 1792, orig.

de moară cu 17 taleri;⁶⁰ în 1789, printr-un zapis s-a vîndut un vad de moară în satul Cîndești-Vale,⁶¹ iar în 1830, se dă carte de judecată în pricina dintre Dumitru sin Neagoe și Dumitru Parnia, ambii din Cîndești-Vale, pentru un iaz de moară.⁶²

Un aspect specific satelor de moșneni din județul Dîmbovița îl constituie faptul că, una din ocupațiile lor principale a fost pomicultura. Se apreciază că era atît de dezvoltată încă din secolul XIV, încît ea constituia o „Bogăție a satelor din regiunea dealurilor“.⁶³ Documentele cercetate scot în relief bogăția satelor Fieni, Pietroșița, Buciumeni, Tița, Riul-Alb, Bărbulețu, Gemenea, Cîndești, Dragodănești, Aninoșani, Săteni, Greci, Crînguri, Bădulești, etc., în livezi cu pomi fructiferi. Numai din simpla înșiruire a acestor sate se vede limpede că, toate sînt sate moșnenești. Documentele scot în evidență primordialitatea culturii, prunilor apoi cea a merilor, perilor și nucilor. Se explică această primordialitate prin rentabilitatea lor. Rodul prunilor poate fi folosit și comercializat cu mai mult randament, mai ales prin transformarea într-o țuică de bună calitate. Numai cu titlu informativ semnalăm că, între anii 1850—1860, producția s-a menținut în mod constant la peste 200.000 oca, prețul unei vedre de rachiu fiind în jur de 18 lei.⁶⁴ Zapisese de vînzare-cumăprare din satele moșnenești privesc în majoritatea cazurilor livezile cu pomi fructiferi, în deosebi cele de pruni. Astfel, la 10 august 1799, mitropolitul țării cerea domnului Alexandru Moruzi să oblige pe toți moșnenii din Săteni, care au sădit pomi pe moșia respectivă, la plata dijmei.⁶⁵ Un grup de documente cuprinzînd perioada, 1811—1818, se referă la vînzarea unor livezi de pruni și meri în zona satelor Tița, Fieni și Cucuteni.⁶⁶ În 1749, logofătul Constantin Virzaru posedea nu mai puțin de 17 livezi cu pomi în Gemenea,⁶⁷ iar în 1830 se fac vînzări de livezi cu pruni, meri și cireși în satul Aninoșani,⁶⁸ precum și 100 de pruni în satul Cîndești-Vale, în anul 1831.⁶⁹ Două fete ale lui Stan Parnia dau încredințare, în 1836, unor locuitori din același sat, Cîndești-Vale, că prunii ce se aflau pe moșia cumpărată de ele au fost ai unor răzeși ce plăteau zeciuială stăpînului moșini.⁷⁰ Un alt centru pomicol puternic l-a constituit satul Bărbulețu unde, în perioada 1841—1863, au loc numeroase vînzări de livezi cu pruni. Numai în 1863, prin trei zapise, s-au vîndut 500 de Pruni.⁷¹

60. Ibidem, doc. nr. 25/1775, orig.

61. Ibidem, doc. nr. 27/1789, orig.

62. Ibidem, doc. nr. 59/1830, orig.

63. V. Cotăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, p. 44, București 1957.

64. Fil. Arhiv. Statului jud. Dîmbovița, Primăria or. Tirgoviște, dos 12/1857, f. 6.

65. Documente privind relațiile agrare din veacul al XVII-lea, pp. 895-896, Ed. Academiei R.S.R., București.

66. Fil. Arhiv. Statului jud. Dîmbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 38/1811 ; 39/1812 ; 40/1817 ; 43/1818, orig.

67. Ibidem, doc. nr. 9/1749, orig.

68. Ibidem, doc. nr. 30/1830, orig.

69. Ibidem, doc. nr. 31/1831, orig.

70. Ibidem, doc. nr. 90/1836, orig.

71. Muzeul județean Dîmbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante, doc. nr. 84/1841 ; 115/1849 ; 141-145/1850 ; 146-147/1851 ; 159/1854 ; 175-177/1863.

Un ultim grup de documente ne semnaleză existența livezilor cu pomi fructiferi în satele Crînguri, Bădulești, Valea-Caselor, Scheiu, Gîmbocata și Greci.⁷² Fără îndoială că numărul documentelor ce se referă la pomi-cultura acestui județ este mult mai mare, noi prezentînd doar pe cele mai semnificative.

72. Fil. Arhiv. Statului jud. Dimbovița, Colecția de documente manuscrise foi volante. doc. nr. 55/1828 ; 102/1844 ; 103/1845, orig.